

ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Προστασία Περιβάλλοντος και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Προστασία ρεμάτων

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2007

Εισαγωγή

Η ανάγκη για την επέκταση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, έχει επακόλουθο την δέσμευση και εκμετάλλευση όλο και περισσότερων επιφανειών. Με το πέρασμα του χρόνου και την ανάπτυξη και εξέλιξη της τεχνολογίας, οι ανθρώπινες παρεμβάσεις γίνονται σε περιοχές που άλλοτε θα θεωρούνταν δυσπρόσιτες ή/ και ακατάλληλες. Τέτοιες είναι αυτές που βρίσκονται σε γειτνίαση με φυσικούς υδραυλικούς αποδέκτες (ρέματα, χείμαρροι, ποτάμια) και περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (δάση) ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος (μνημεία)..

Αυτό, "υποχρέωσε" την Πολιτεία να λάβει μέτρα "θωράκισης" των παραπάνω σημείων ενδιαφέροντος, άλλοτε έγκαιρα (συνήθως σε παλαιότερες χρονικές περιόδους) και άλλοτε καθυστερημένα (συνήθως στην σύγχρονη εποχή), με την θέσπιση της κατάλληλης νομοθεσίας (συνήθως αποτελεσματικής, όταν εφαρμόζεται).....

Ειδικά για τα ρέματα, όλα περιστρέφονται γύρω από τον νόμο 2853 / 1922, ο οποίος, παρά την "ηλικία" του, εξακολουθεί να είναι ιδιαίτερα επίκαιρος.

Βεβαίως, δεν πρέπει να ξεχνάμε και το σημερινό Σύνταγμα, στο οποίο γίνεται αναφορά στο άρθρο 24, όπου τα ρέματα θεωρούνται προστατευόμενα οικοσυστήματα.

Θεσμικό Καθεστώς

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, ο κύριος οδηγός για την προστασία των ρεμάτων είναι ο νόμος 2853 / 1922 "Περί υδραυλικών εν γένει έργων". Ιδιαίτερα, μας ενδιαφέρουν οι διατάξεις του Κεφαλαίου Ε' "Αστυνομία των Δημοσίων Υδάτων", δηλαδή τα άρθρα 17, 18, 19 και 20.

Στο άρθρο 17, αναφέρεται ρητώς ότι για την εκτέλεση των εργασιών που επιτρέπονται από την νομοθεσία στην κοίτη και στην περιοχή πλημμυρών των ποταμών, χείμαρρων, ρυακιών, οχετών κι διωρύγων, απαιτείται η έκδοση της απαραίτητης άδειας και προσδιορίζεται ο φορέας από τον οποίο αυτή εκδίδεται. Όπου νομομηχανικός, με την εξέλιξη της διοικητικής διάρθρωσης του ελληνικού κράτους, είναι ο διευθυντής της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών του Νομού.

Στο άρθρο 18, αναφέρονται οι εργασίες που δεν επιτρέπεται η εκτέλεσή τους και δεν είναι δυνατή η έκδοση άδειας. Αξίζει να αναφερθεί ότι σαν εργασίες περιγράφονται αυτές που είχαν εφαρμογή την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, δηλ. το 1922. Έτσι, δεν περιγράφονται για παράδειγμα κατασκευές τεχνικών έργων όπως γέφυρες, δρόμοι παράπλευροι των ρεμάτων, κτίσματα οικοδομικών εγκαταστάσεων.

Στο άρθρο 19, αναφέρονται οι εργασίες που επιτρέπονται στην περιοχή των ρεμάτων με μια αφαιρετική – αρνητική αντίληψη (...δεν δύνανται εκτελεσθώσιν ειμή ειδική εγκρίσει του επί της Συγκοινωνίας Υπουργού...), μετά την έκδοση της σχετικής άδειας. Η αρμοδιότητα, με την εξέλιξη της διοικητικής διάρθρωσης του ελληνικού κράτους, έχει περάσει είτε στις κατά τόπους Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, είτε στις Περιφέρειες. Και εδώ θα παρατηρήσουμε ότι περιγράφονται εργασίες που είχαν εφαρμογή στην συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Τέλος, στο άρθρο 20, γίνεται αναφορά στην αστυνόμευση των ρεμάτων, δηλαδή στις πράξεις της πολιτείας στην περίπτωση που θα διαπιστωθεί η εκτέλεση παράνομων εργασιών (σύνταξη πρωτοκόλλου, αποστολή στον αρμόδιο εισαγγελέα).

Σε ότι αφορά την σύνταξη του Πρωτοκόλλου που αναφέρθηκε προηγουμένως, έχουν εκδοθεί το Προεδρικό Διάταγμα της 25 – 11 – 1929, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 4 του Α.Ν. 1966 / 1939 και το Προεδρικό Διάταγμα της 24^{ης} Φεβρουαρίου του 1932, όπου δίνονται κατευθύνσεις με ικανοποιητικές λεπτομέρειες. Με βάση αυτό το Πρωτόκολλο, επιβάλλονται οι διοικητικές κυρώσεις (χρηματικά πρόστιμα) και ακολουθείται και η διαδικασία για την επιβολή των ποινικών κυρώσεων, καθώς αποστέλλεται στον Εισαγγελέα.

Εναντίον αυτού του Πρωτοκόλλου, σ' ότι αφορά την επιβολή των διοικητικών κυρώσεων, οι φερόμενοι παραβάτες είναι δυνατό να ασκήσουν ανακοπή με ένδικα μέσα (προσφυγή στο

διοικητικό εφετείο). Όμως, σ' ότι αφορά την διαδικασία για την επιβολή των ποινικών κυρώσεων, ακολουθείται η διενέργεια προανάκρισης, σύνταξη δικογραφίας και εκδίκαση ενώπιον του ακροατηρίου.

Ακόμη, για την προστασία των ρεμάτων από τις αυθαίρετες ανθρώπινες παρεμβάσεις έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του Νόμου 1650 / 1986 "Για την προστασία του περιβάλλοντος", που εφαρμόζονται βέβαια από τις αρμόδιες Υπηρεσίες Περιβάλλοντος.

Τέλος, έχουν εφαρμογή και διατάξεις του Νομοθετικού Διατάγματος 3881 / 1958 "Περί έργων εγγείων βελτιώσεων" και ειδικότερα το άρθρο 38 – Περιορισμοί και απαγορεύσεις.

Οριοθέτηση των ρεμάτων

Ορισμός

Με την οριοθέτηση ενός ρέματος προσδιορίζεται το πλάτος της ζώνης το οποίο απαιτείται για την κατασκευή των απαραίτητων υδραυλικών αντιπλημμυρικών έργων (βλέπε τον Νόμο 3010 / 2002, άρθρο 5 και την Απόφαση του ΣτΕ 3221 / 1988. Ακόμη και το Νομοθετικό Διάταγμα 497 / 1974, άρθρο 1).

Αυτός ο ορισμός είναι που θα μας κατευθύνει στον τρόπο του καθορισμού των οριογραμμών των ρεμάτων.

Πρώτα απ' όλα, όταν λέμε οριοθέτηση ενός ρέματος, εννοούμε ότι αυτή θα γίνει και από τις δύο όχθες του ρέματος, όχι μόνο από την μία, την πλευρά που βρίσκεται η ιδιοκτησία ενδιαφέροντος.

Ένα ακόμη σημείο που πρέπει να γίνει αντιληπτό είναι ότι οι οριογραμμές δεν προσδιορίζονται υποχρεωτικά στην θέση των φυσικών πρανών. Μπορεί να βρίσκονται πιο χαμηλά από τα φυσικά πρανή ή και πίσω από τα φυσικά πρανή.

Εδώ, θα πρέπει να επισημανθεί α) η οριοθέτηση των ρεμάτων "...δεν αποτελεί κήρυξη αναγκαστικής απαλλοτρίωσης άγουςα σε αφαίρεση ιδιοκτησίας, αλλά προσδιορισμό εδαφικής λωρίδας στην οποία απαγορεύεται η κατασκευή έργου άνευ αδείας" (ΣτΕ 3221 / 1988) και β) "...τα τμήματα μεταξύ των οριογραμμών των ρεμάτων θεωρούνται αδόμητες ζώνες και καθορίζονται αποστάσεις για την ανέγερση οικοδομών σε σχέση με τις οριογραμμές και ανεξάρτητα από τα όρια των ιδιοκτησιών..." (ΥΠΕΧΩΔΕ/ Γενική Δ/νση Πολεοδομίας / Δ/νση Τοπογραφικών Εφαρμογών / ΔΤΕ / Α / ΟΙΚ. 9168 / 758 / 11 – 3 – 1993, ΣτΕ 1801 / 1995 / Ε' Τμήμα).

Διαδικασία για την οριοθέτηση των ρεμάτων

Αυτή περιγράφεται στον Νόμο 3010 / 2002, στο άρθρο 5.

Συγκεκριμένα, απαιτείται α) η σύνταξη τοπογραφικού διαγράμματος με οριζοντιογραφική και χωροσταθμική αποτύπωση του ρέματος και β) η σύνταξη Τεχνικής Έκθεσης που συνοδεύεται από υδρολογικά, υδραυλικά και περιβαλλοντικά στοιχεία ή μελέτες.

Στο ίδιο άρθρο, γίνεται αναφορά στην διαδικασία που ακολουθείται για την έκδοση της απόφασης του καθορισμού της οριογραμμής και της επικύρωσής της, με βάση τις αρμοδιότητες των εμπλεκόμενων υπηρεσιών.

Τι σημαίνει πρακτικά η οριοθέτηση ενός ρέματος

Ουσιαστικά πρόκειται για την δέσμευση των απαραίτητων χώρων που θα κατασκευασθούν τα απαραίτητα έργα αντιπλημμυρικής προστασίας, καθώς και των χώρων που θα γίνεται η διακίνηση του προσωπικού, των μηχανημάτων και των υλικών που χρειάζονται για την κατασκευή και συντήρηση αυτών των αντιπλημμυρικών έργων και τον καθαρισμό των ρεμάτων από φερτά υλικά, κλαδιά και κορμούς δένδρων, προϊόντα από την τοπική αστοχία πρανών κλπ.

Από εκεί και πέρα, επειδή οι εκτάσεις μεταξύ των οριογραμμών είναι αδόμητες επιφάνειες, εξασφαλίζεται το φυσικό κάλλος της περιοχής.

Ακόμη, η οριοθέτηση των ρεμάτων που αποτελούν όρια ιδιοκτησιών, δεσμεύει την δόμηση εντός αυτών, καθώς, σύμφωνα με τον Κτιριοδομικό Κανονισμό (Απόφ. 3046/304 της 30-1/3-2-1989 / ΦΕΚ 59 Δ'), στο άρθρο 6 "Δόμηση κοντά σε ρέματα" προσδιορίζεται απόσταση δόμησης από την οριογραμμή 10 m, εκτός κι αν έχουν κατασκευασθεί έργα διευθέτησης, οπότε η απόσταση δόμησης από την οριογραμμή μπορεί να καθορισθεί διαφορετικά (και πάντα υπό τις δεσμεύσεις του Ν.2853 / 1922 και του Ν.Δ. 3881 / 1958).

Εάν δεν έχει γίνει οριοθέτηση των ρεμάτων, τότε γίνεται προσωρινός καθορισμός της οριογραμμής. Στην περίπτωση αυτήν, η απόσταση δόμησης προσδιορίζεται στα 20 m από την προσωρινή οριογραμμή, εκτός κι αν κατασκευασθούν και σ' αυτήν την περίπτωση έργα διευθέτησης, οπότε η απόσταση δόμησης από την οριογραμμή μπορεί να καθορισθεί διαφορετικά (και πάντα υπό τις δεσμεύσεις του Ν.2853 / 1922 και του Ν.Δ. 3881 / 1958).

Αντιπλημμυρικά Έργα

Γενικά

Τα αντιπλημμυρικά έργα είναι τεχνικά έργα που κατασκευάζονται στις κοίτες των ρεμάτων και έχουν σκοπό την θωράκιση και προστασία των ανθρώπινων κατασκευών και δραστηριοτήτων από τις συνέπειες έντονων βροχοπτώσεων (θεομηνίες).

Τα έργα αυτά πρέπει να κατασκευάζονται σ' όλο το μήκος των υδραυλικών αποδεκτών (χείμαρροι, ρέματα). Είναι συνήθως έργα χαμηλού επιπέδου τεχνικής αλλά, λόγω του μεγάλου μήκους που απαιτείται για να γίνουν οι παρεμβάσεις, μεγάλου κόστους.

Για τους λόγους αυτούς, γίνονται επιλεκτικές παρεμβάσεις σε περιοχές που, συνήθως, υπάρχει ανάπτυξη άλλων ανθρώπινων δραστηριοτήτων, δηλαδή σε περιοχές όπου υπάρχουν άλλα τεχνικά έργα (δρόμοι μεγάλης κυκλοφορίας), ανάπτυξης εγκαταστάσεις κοινής ωφελείας (ενεργειακές εγκαταστάσεις, δίκτυα τηλεπικοινωνιών), εγκαταστάσεις σημαντικές για την εθνική άμυνα και, βεβαίως, σημεία διαμονής ανθρώπων (χωριά, κωμοπόλεις και πόλεις).

Για την κατασκευή των αντιπλημμυρικών έργων έχει γίνει κατανομή αρμοδιοτήτων ανά Υπηρεσίες (Δασαρχείο, Περιφέρεια, Νομαρχία).

Σχεδιασμός των αντιπλημμυρικών έργων

Κύριος παράγοντας είναι η περίοδος επαναφοράς, δηλ. η εκτίμηση της συχνότητας για την εμφάνιση του πλημμυρικού φαινομένου με συγκεκριμένη χρονική διάρκεια.

Συνήθως, ο σχεδιασμός γίνεται για περίοδο επαναφοράς τα 50 έτη και για διάρκεια του φαινομένου από 20 min έως 2 h. Βέβαια, μετά και την εμπειρία των θεομηνιών από το φθινόπωρο του 2006 και πέρα, υπάρχει η τάση για την αλλαγή της περιόδου επαναφοράς στα 100 έτη. Αυτό σημαίνει ότι τα έργα θα έχουν μεγαλύτερες διαστάσεις (και την αντίστοιχη οικονομική επιβάρυνση).

Οι συνηθέστερες επεμβάσεις είναι η διάνοιξη, διαπλάτυνση και διαμόρφωση της κοίτης (πυθμένας και πρανή) του υδραυλικού αποδέκτη. Από εκεί και πέρα, ανάλογα με τις συνθήκες, γίνεται επένδυση της κοίτης (συνήθως των πρανών). Η εργασία εκτελείται είτε με την τοποθέτηση χειρόθετης λιθορριπής (ουσιαστικά μια μορφή ξερολιθιάς) είτε με την τοποθέτηση λιθοπλήρωτων συρματοκιβωτίων (σαρζανέτ). Η επένδυση με σκυρόδεμα είναι η τελευταία επιλογή, καθώς το σκυρόδεμα δεν είναι υλικό που ενσωματώνεται προς το περιβάλλον τόσο αισθητικά όσο και λειτουργικά (στην ροή επί σκυροδέματος υπάρχει ασήμαντη απώλεια της ενέργειας του νερού λόγω τριβών, ασήμαντη μείωση της διαβρωτικής ικανότητάς του με συνέπεια, αμέσως μετά την επιφάνεια από σκυρόδεμα να έχουμε έντονη διάβρωση των ανεπένδυτων χωμάτων επιφανειών). Ακόμη, στην ροή επί επιφανειών από σκυρόδεμα δεν υπάρχει διήθηση του νερού και εμπλουτισμός του υπόγειου υδροφορέα. Τέλος, τα έργα από σκυρόδεμα έχουν μεγάλη ακαμψία με συνέπεια, στην περίπτωση αστοχίας λόγω υδραυλικής υποσκαφής να υποστούν μεγάλες ζημιές που, για την επανόρθωσή τους, θα πρέπει να εκτελεσθούν εργασίες με μεγάλο κοστολόγιο (καθαίρεση του

τιμήματος που αστόχησε, αποκατάσταση της υποδομής που έπαθε φθορά από την υδραυλική υποσκαφή και επανακατασκευή του έργου από το σκυρόδεμα).

Βεβαίως, και μετά τις πυρκαγιές του καλοκαιριού, είναι γνωστές οι ήπιων μορφών παρεμβάσεις με την κατασκευή μικρών φραγμάτων και βαθμίδων με κλαδοπλέγματα και κορμοδέματα. Οι κατασκευές αυτές εφαρμόζονται στην ορεινή κοίτη (τα υψηλά σημεία) των χειμάρρων, όπου έχουν σκοπό την δημιουργία συνθηκών "ηρεμίας" για την ροή και την διασφάλιση της παράσυρσης όσο γίνεται μικρότερου ποσοστού φερτών υλικών.

Συντήρηση αντιπλημμυρικών έργων

Υπεύθυνοι για την συντήρηση των αντιπλημμυρικών έργων είναι οι ιδιοκτήτες των ρεμάτων, δηλαδή οι αρμόδιοι Δήμοι και τα κατά τόπους Δασαρχεία. Οι εργασίες συντήρησης συνήθως αφορούν τον καθαρισμό της κοίτης των ρεμάτων από φερτά υλικά, από κλαδιά και κορμούς δένδρων που έχουν ξεριζωθεί και έχουν βρεθεί μέσα στην κοίτη των ρεμάτων, από την αυτοφυή βλάστηση. Δυστυχώς, η συνηθισμένη πρακτική είναι να παραμελείται αυτή η στοιχειώδης εργασία, πολλές φορές και για λόγους δήθεν προστασίας του περιβάλλοντος, με συνέπειες, άσχημες για κάποιους συνανθρώπους μας (βλέπε και τα αποτελέσματα των θεομηνιών της τελευταίας διετίας).

Πολλές φορές για την κατασκευή ή και συντήρηση των αντιπλημμυρικών έργων απαιτείται η κοπή κάποιων δένδρων. Η κοπή γίνεται μετά από την έκδοση σχετικής άδειας. Αρμόδιες Υπηρεσίες είναι οι Πολεοδομίες (για την κοπή δένδρων μέσα σε πόλεις και οικισμούς) και τα Δασαρχεία (για την κοπή δένδρων εκτός των πόλεων και των οικισμών).

Άρση λειτουργίας ρεμάτων

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή, τα ρέματα θεωρούνται προστατευόμενα οικοσυστήματα. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει καμία παρέμβαση σ' αυτά χωρίς την έκδοση των απαραίτητων αδειών από τις αρμόδιες Υπηρεσίες (εφ' όσον είναι δυνατή η έκδοση αυτών των αδειών).

Παρ' όλα αυτά, είναι δυνατή να γίνει η άρση της λειτουργίας ενός ρέματος και ο αποχαρακτηρισμός του στις περιπτώσεις που έχει αλλάξει η κοίτη του ρέματος ή έχει κατασκευασθεί κάποιο τεχνικό έργο π.χ. δίκτυο αποχέτευσης το οποίο παραλαμβάνει και απαγάγει τα νερά που μέχρι την στιγμή εκείνη αποχετεύονταν από τα ρέμα ενδιαφέροντος, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 1072 του Αστικού Κώδικα (Κοίτη που εγκαταλείφθηκε).

Συμπεράσματα

Η προστασία των ρεμάτων διασφαλίζεται από την Πολιτεία με μια σειρά από νόμους και διατάγματα, τα πιο πολλά από τα οποία έχουν εκδοθεί στο σχετικά μακρινό παρελθόν. Επομένως, υπάρχει αναγκαιότητα του εκσυγχρονισμού της νομοθεσίας, κρατώντας όμως πάρα πολλές διατάξεις από την ισχύουσα νομοθεσία, στις οποίες αρκεί να γίνει εμπλουτισμός και ενημέρωση με βάση τις τωρινές συνθήκες.

Το σπουδαιότερο βήμα για την προστασία των ρεμάτων είναι η οριοθέτησή τους, η οποία καλύπτεται νομοθετικά από τις διατάξεις του άρθρου 5 του Νόμου 3010 / 2002.

Τέλος, θα πρέπει να γίνει αξιολόγηση, σε πολύ υψηλότερο επίπεδο, των προγραμμάτων για την κατασκευή των έργων αντιπλημμυρικής προστασίας και την εκτέλεση καθηκόντων αστυνόμευσης, με την διάθεση δραματικά περισσότερων πιστώσεων και την στελέχωση των αρμόδιων Υπηρεσιών με προσωπικό και εξοπλισμό (μηχανήματα μετρήσεων, λογισμικά προγράμματα, αυτοκίνητα πορείας)